

Vyšehradský hřbitov je jednou z dominantních součástí Národní kulturní památky Vyšehrad. Je zde mimořádné soustředění hrobů významných osobností, jež se ve své době zasloužily o rozvoj české kultury, vzdělanosti, národního sebeurčení, státní samostatnosti.

Až do počátku 60. let 19. století zaujímal tento hřbitov jen malou plochu v bezprostředním okolí kostela sv. Petra a Pavla. Tehdy došlo k politickému uvolnění po pádu absolutistického režimu, jenž v zemi vládl po porážce revolučního hnutí roku 1848 a nastal bouřlivý rozvoj národního uvědomění. Jedním z jeho projevů byla touha vytvořit společné pohřebiště těch, kteří se o národní obrození nejvíce zasloužili, podobně jako již měly taková místa jiné velké evropské národy.

Tato myšlenka vznikla ve vlasteneckém spolku Svatobor, jež založil *Otec národa*, historik František Palacký roku 1862. Po úvahách nad výběrem nejvhodnějšího a nejdůstojnějšího místa byl nakonec zvolen Vyšehrad, kam se umísťovaly nejstarší české pověsti, jež byly živnou silou české historie, popisované v nejstarších kronikách. Od románských dob pak byl historicky doloženým sídlem českých knížat a králů. Jeden z nejslavnějších, český král a římský císař Karel IV. proto určil toto místo i pro zahajovací obřad českého korunovačního ceremoniálu.

Zpočátku zde byly zřizovány jen jednotlivé pomníky; první byl postaven nad hrobem spisovatele, knihovníka a archiváře Václava Hanky nedaleko od hlavního vchodu na hřbitov. Na jeho vrcholu je symbol Svatoboru: tři ruce držící kruh, jako znamení spolkového hesla: *Pomáhej!* - *Osvěcuji!* - *Pamatuj!* Zasluhou a přičiněním českého vlasteneckého kněze, probošta Vyšehradské kapituly Václava Štulce byl dosavadní hřbitůvek postupně rozšiřován, až koncem 19. století dosáhl dnešní rozlohy. Současně s probíhající přestavbou kapitulního chrámu v novogotickém slohu nabyl i hřbitov dokonalé výtvarné podoby: polovinu jeho obvodu obepnuly novorenesanční arkády s výstavnými hrobkami a roku 1893 byla dokončena i dominanta celého hřbitova, hrobka *Slavín*. Tvůrcem arkád a Slavína byl Antonín Wiehl, žák a následovník největšího českého architekta 19. století (mj. Národního divadla) Josefa Zítka. - Vybudování Slavína umožnil velkolepý dar vlastenecky smýšlejícího podnikatele a starosty města Smíchova Petra Fischera, který jej světil věnovací listinou do vlastnictví a péče Svatoboru - ideového původce této stavby.

V průběhu času pak pojmenování *Slavín* začalo být v obecném povědomí vztahováno na celý Vyšehradský hřbitov. I když to je věcně nesprávné, vysvětlení tohoto významového posunu zní dost logicky: Hrobka Slavín symbolizuje celé toto svaté pole, kde mezi tisíci těch, kdož věnovali svůj život rodině, řemeslu, úřadu a službě nejbližším spoluobčanům, odpočívají i stovky lidí, kteří vynikli nad své okolí svou záslužnou činností pro celou společnost, pro národ a vlast ve všech oborech kultury, vědy a hospodářství, v duchovní službě, v tělesné kultuře, ve správě veřejných věcí, politice, i ženy a muži, zapsaní do naší paměti svým osudem obětí válek a perzekucí. Nad jejich hroby se zvedá architektura Slavína jako společný pomník těch, bez jejichž přínosu by přítomnost našeho národa neměla svou současnou tvář, úroveň kultury a vzdělanosti.

Třebaže tento hřbitov není rozlehlý, každý příchozí zpravidla poprvé projde jen po hlavních cestách, aby našel jména jemu známá nebo povědomá a poddal se citovému působení zdejší architektury a celkové nálady. Teprve při opakovaných návštěvách vstupuje i na postranní cestičky a kromě jmen zemřelých začíná více vnímat také výtvarnou podobu mnohých náhrobků, jež jsou opravdovou galerií sepulkrální (hřbitovní) plastiky 19. a 20. století, s pozůstatky i z dob dřívějších. Je to přitažlivé, objevitelské putování na řadu dnů. Mnohým se však nepoštěstí přicházet sem znovu a znovu; návštěvníci ze vzdálených konců vlasti nebo z ciziny spatří toto místo třeba jen jednou v životě.

Právě posledně jmenovaným je určen tento průvodce, aby je seznámil s tím, co by v žádném případě neměli opomenout. Ostatním pomohou jiné, podrobnější publikace, ať dosavadní, tak ty, které budou stále znovu vycházet a obsáhnou vždy ten nejnovější stav. Neboť Vyšehradský hřbitov není nějakým muzeem s ukončenou historií, jako je tomu třeba u Malostranského hřbitova nebo u nejstarších oddělení Olšanských hřbitovů, kde bylo pohřbívání ukončeno. Čas od času přichází smutná chvíle, kdy je do půdy vyšehradského svatého pole opět ukládán někdo, kdo nás navždy opustil, a zůstal nesmrtelný už jen svým dílem a světlou památkou, kterou po sobě zanechal.

Ještě něco si povězme: Vyšehradský hřbitov a Slavín nejsou *výlučným* pohřebištěm všech významných mužů a žen, kteří nejvíc utkvěli v paměti národa a

veřejnosti. Mnozí, podle vlastní poslední vůle či přání rodiny, odpočívají někdy ve svém rodišti, jindy v místě, kde převážně působili a zemřeli. I v Praze samé jsou pochováni na řadě jiných míst, zejména na Olšanech či na Vinohradském hřbitově. Dalo by se uvést mnoho příkladů, ale to by bylo nad rámec těchto stránek. Nebudeme se tím proto zabývat a seznámíme se jen s tím výběrem z naší historie, který nám poskytuje procházka po Vyšehradském hřbitově.

o

Na Vyšehrad zavítají denně, od jara do jara, stovky návštěvníků ze všech konců vlasti a světadílů. Ti poslední mnohdy nemají dost času na rozsáhlou prohlídku, a proto především vyhledávají jen nejznámější jména, s nimiž se již doma setkali. Nejčastějším kulturním pojítkem cizinců k naší zemi je hudba, a tak jejich první cesta obvykle vede k hrobu Antonína Dvořáka. Zejména občané Spojených států ho namnoze považují i za zakladatele své národní hudby; jeden motiv z jeho 9. symfonie e-moll *Z nového světa (Largo)* je dokonce státní hymnou státu Iowa. Také hudbu Bedřicha Smetany mnozí dobře znají, od Evropy po Japonsko. Z literátů je hostům, nejen z anglické jazykové oblasti, znám Karel Čapek. - Nehledají-li z vlastní zvědavosti více jmen, nehoršeme se na ně; naše vědomosti o jejich rodácích by možná často nebyly o mnoho lepší.

Jednu častou otázku cizinců však zodpovězme hned: Chtějí vědět, kde je pochován spisovatel Franz Kafka, neboť v turistických prospektech je jim často představován jako jeden z nejpřednějších reprezentantů pražské kultury, a zaváhají, když se setkají se jménem *Kafka* nadepsaným na Slavíně. Nuže - jde jen o shodu jmen. *Franz* Kafka je - podle svého vyznání - pochován na novém židovském hřbitově v sousedství Olšan, zatímco ve Slavíně leží sochař *Bohumil* Kafka. (Aspoň jedno jeho dílo je jistě známo: Je jím největší jezdecká socha na světě, která na vrchu Vítkov nad Prahou zpodobuje slavného českého vojevůdce z husitských válek v první polovině 15. století Jana Žižku.)

Na úvod bylo už jistě řečeno vše podstatné, proto se vydejme na hřbitov, navštívit hroby těch mnohých, kdož jsou známi každému Čechu a Slovákovi. Dejme tomu, že na hřbitov nevstoupíme hlavní branou vedle průčelí kapitulního chrámu sv. Petra a

Pavla, ale východní branou, na niž zpravidla narazíme nejdřív, přicházíme-li od stanice metra Vyšehrad či z parkoviště turistického auto-busu před renesanční Táborskou branou někdejší barokní pevnosti.

Přímo proti brance je černý leštěný žulový náhrobek **Jana Nerudy** (1834-1891), autora Povídek malostranských, Písní kosmických, Hřbitovního kvítí a mnoha fejetonů a cestopisných črt. Byl neaktivnějším členem literární skupiny, která podle názvu almanachu na r. 1858 "Máj" (jímž se přihlásila k odkazu K. H. Máchy) vstoupila do dějin české literatury jako "družina májová". (Cizincům je toto jméno povědomé, ačkoli asi sotva znají jeho dílo, neboť bylo překládáno jen zřídka a ve zlomcích. To však není náhoda, a tu je vysvětlení: Chilský básník Ricardo Eliecer Neftali Reyes y Basualto /1904-1973/ byl tak hluboce zaujat jeho povídkami, že začal už od svých 17 let psát pod pseudonymem - *Pablo Neruda*... V roce 1971 se tento světoznámý básník stal nositelem Nobelovy ceny za literaturu.)

Vedle Nerudova hrobu, pod náhrobkem od Josefa Fanty je pochován **Josef Václav Frič** (1829-1890), revolucionář z roku 1848 a Nerudův souputník ze spisovatelské "družiny májové" a jeho syn **Josef Jan Frič** (1861-1945), botanik a zakladatel hvězdárny v Ondřejově. Hned vedle nepřehlédneme portrét "pootavského slavíka", básníka **Adolfa Heyduka** (1835-1893), dalšího z "májovců". - Přímo naproti je hrob největší české spisovatelky 19. století **Boženy Němcové** (1820-1862), jeden z prvních na vznikajícím národním hřbitově. Na pomníku z r. 1869 je medailon spisovatelčin a reliéfní plaketa s výjevem z *Babičky*. Vytvořili je bratři Václav a Tomáš Seidanové, nápis předkreslil Josef Mánes. - Za ohybem cesty při jižní hřbitovní zdi je po pravé ruce busta malíře a grafika **Maxe Švabinského** (1873-1962) a vedle hrob sochaře **Karla Pokorného** (1891-1962). Z jeho prací si připomeňme pražské pomníky Aloise Jiráska a Boženy Němcové, jež najdeme nedaleko sebe na březích Vltavy. Na konci této cesty po levé straně je pochován malíř **Karel Purkyně** (1834-1868), syn vědce Jana Ev. Purkyněho (jeho náhrobek uvidíme později). V témž hrobě je pochován nestor českých sochařů 19. století **Václav Levý** (1820-1870). Se dvěma jeho pracemi, byť v kopii, se setkáváme přímo na tomto hřbitově: je to jednak socha sv. Jakuba nad jeho hrobem, kterou Levý vytvořil za pobytu v Římě pro kostel v Poličce, a její kopie zde je od B. O. Seelinga (1850-1895 - jeho hrob s vlastní sochou Madony jsme míjeli v sousedství A. Heyduka), jednak bronzová plastika

Ukřižovaného (tu teprve uvidíme na menze na schodišti Slavína), kterou podle modelu V. Levého ulil do kovu V. Mašek. - Téměř naproti V. Levému nás ještě upoutá socha ženské postavy, vlastní práce sochaře **Břetislava Bendy** (1904-1980), kterému ji na hrob dal postavit jeho syn.

Přejdeme nyní krátkou cestou kolem kostelního závěru k nejbližší cestě, jež nás zavede zpět do míst, kde naše procházka začala.

Na pravém nároží je mohutný secesní náhrobek rodiny Jeřábkovy. Pomník navrhl Josef Fanta, socha Ukřižování je od Ladislava Šalouna (ještě se s nimi na tomto hřbitově několikrát setkáme).

Vedle tohoto náhrobku, ale již na vybrané cestě, čteme jméno architekta **Josefa Mockera** (1835-1899). Tvořil převážně ve slohu nové gotiky v puristické podobě, neovlivněné jinými slohy, a stejně tak přistupoval k restaurování původních gotických staveb. V Praze postavil dva nové kostely: sv. Prokopa na Žižkově a sv. Ludmily na Vinohradech a restauroval řadu dalších - sv. Štěpána, sv. Apolináře, sv. Jindřicha včetně sousední věže aj., nově zastřešil Prašnou bránu. (Z mimopražských prací připomeňme tu největší - regotizaci Karlštejna.) Nejvýznamnějšími rekonstrukcemi, které po sobě zanechal v Praze, jsou dostavba Svatovítské katedrály (po jeho smrti ji dokončil Kamil Hilbert) a novogotická přestavba barokního (i když původně gotického) kostela sv. Petra a Pavla zde na Vyšehradě.

Pokročíme dál. Asi uprostřed po pravé straně je mohutný žulový náhrobek, na němž dva medailony zpodobují bratry **Jana Svatopluka a Karla Bořivoje Presla** (1791-1849 a 1794-1852). Latinský nápis pod nimi praví: *Spojeni pouty bratrství jak rodem, tak ve vědách*. Oba byli profesory pražské univerzity. Byli nadšenými vlastenci a všechny jejich snahy směřovaly k povznesení českého národa, a to na poli české vědy. Jan Svatopluk byl botanik světového jména, Karel Bořivoj kromě botaniky byl i badatelem v oboru systematiky. To byl také jeho vklad do jejich stěžejního společného díla *Flora bohemica* (Květena česká, 1820). Spis byl napsán latinsky, ale všech asi 1500 názvů rostlin mělo přiřazeny české názvy, vytvořené - pokud neměly tradované české jméno - přenosem z jiných slovanských jazyků. Jejich úprava byla natolik ústrojná, že si vůbec neuvědomujeme, že jde o slova přejatá a

cítíme je jako slova odedávna původní, česká. Stejně záslužnou práci oba vykonali jako tvůrci české vědecké terminologie i v zoologii a mineralogii.

Povšimněme si bílého náhrobku napravo od hrobky bratří Preslů: Zašlý, sotva čitelný nápis praví, že zde leží žena, jejíž jméno si přečteme na první straně *Babičky*. "*Vysokorodé Paní, Paní Eleonoře hraběnce z Kounic, rozené hraběnce Voračické z Paběnic, paní řádu hvězdokřížového, členu mnohých dobročinných ústavů atd. ve vsí úctě věnuje Božena Němcová.*"

Na protější straně je rozsáhlý hrob pražských příslušníků řádu Tovaryšstva Ježíšova (jezuitů). Raně barokní kovový kříž pochází ze zrušeného Malostranského hřbitova. - O něco dále jsou hroby tří kněží, kteří se zapsali do historie především jako literáti: **Boleslav Jablonský**, vlastním jménem Eugen Tupý (1813-1881) pod sochou Ukřižovaného od Čeňka Vosmíka, **Václav Beneš Třebízský** (1849-1884) pod sochou Žal od Frant. Bílka a **František Doucha** (1810-1884). K jejich dílům se naše uspěchaná doba již nevrací, jsou už sotva známá a nejsou ani vydávána, ale jejich význam byl ve své době mimořádný. Byli vlastenci, jimž záleželo na povznesení národní vzdělanosti, na posilování kladných lidských hodnot, na poskytování četby, jež podporuje obecnou morálku a povzbuzuje k následování. - **Jablonský** byl obrozený básník milostné lyriky, v níž se prolínala symbolika náboženská a erotická. Podle Fričových *Pamětí* právě tím se stal - spolu s Máchou, Langrem a Nebeským - "heslem" odbojné mládeže 40. let. O hloubce jeho citů svědčí na tehdejší dobu velmi smělý a odvážný výrok: "Jsem nejprv Čech, pak katolík, neboť dříve jsem se narodil, a pak mne teprv křtili!" V mládí byl též redaktorem Květů a ochotnickým hercem v Tylově skupině. Když zemřel v polském Krakově, Svatobor inicioval a s přispěním Vojty Náprstka uhradil přenesení jeho ostatků do vlasti. - **Václav Beneš**, který ke svému příjmení připojil jméno svého rodiště nedaleko Slaného, ve svých povídkách připomínal utrpení národa, ale i jeho snahy obranné od dávnověku po rok 1848 a v popisovaných dějích projevoval výraznou demokratickost. Ač katolický kněz, vysoko hodnotil dobu husitskou, kdy "lid s cepy si uhájil volnost svědomí a svobodu politickou". Ve svém nejlepším románu *Bludné duše* vylíčil s obdivem a sympatiemi výbuch živelného lidového odporu proti útisku v selských bouřích 18. století a vřele též obhajoval revoluční hnutí roku 1848, jež spojoval s husitskými tradicemi. - **Doucha** se počtem knižních publikací a rozsahem

časopiseckých příspěvků řadí k nejproduktivnějším autorům 19. století. Mimo svou vlastní literární tvorbu proslul jako překladatel (ovládal 14 jazyků) a českému čtenáři přiblížil Shakespeara, Byrona, Danta, Puškina, Mickiewicze, Dumase a řadu dalších světových autorů. Zpracoval cennou bibliografickou registraci české literatury a sestavil *Knihopisný slovník československý (takto!) za období 1774-1864*. A ještě jednu zásluhu má: Vyvíjel významnou buditelskou činnost mezi Lužickými Srby a všestranně pomáhal tomuto národu v pruském sevření k jeho obrození.

Ocitli jsme se znovu nedaleko vstupní branky. Než se vydáme ke Slavínu, pokročíme ještě zpět několik kroků. Stojí tam náhrobek sochaře a medailéra **Otakara Španiela** (1881-1955), na němž je jeho vlastní práce - motiv ženské hlavy. Na náhrobku ještě zaujme dřevěný kříž, jaký známe z obrázků hromadných vojenských hřbitovů; i na tomto je francouzská trikolóra a francouzská slova: "Padl na poli cti". Je to symbolická upomínka na sochařova syna Ivana, jenž jako šestadvacetiletý položil život na západní frontě druhé světové války.

V řadě hrobek při hřbitovní zdi si připomeneme muže, jenž svým darem umožnil postavit Slavín, **Petra Fischera** (1809-1892). Někdejší lesní hospodář evropského rozhledu, později velkoobchodník dřívím, jež připlouvalo ve vorech do Prahy a posléze i starosta tehdy samostatného Smíchova, byl přátelsky spjat s vyšehradským proboštem Mikulášem Karlachem a oba s okruhem činovníků Svatoboru. Odtud vzešlo Fischerovo rozhodnutí podpořit ideu českého panteonu, kterou svým velkorysým činem umožnil uskutečnit. Již na počátku stavby napsal věnovací listinu, kterou svěřil Slavín do věčné péče a užívání spolku Svatobor. Slova na vrcholu Slavína - *Ač zemřeli, ještě mluví* - jsou citací z této listiny. Sám se však dokončení stavby nedožil; zemřel rok před ním.

Naproti je hrob **Bedřicha Smetany** (1824-1884). Není zajisté třeba více slov poučení o tomto tvůrci české moderní hudby, jehož si zde každoročně ve výroční den smrti 12. května připomíná široká veřejnost na začátku festivalu Pražské jaro, tradičně zahajovaného jeho cyklem *Má vlast*. - B. Smetana měl být (jak dosvědčuje kniha zemřelých u sv. Apolináře) původně pohřben do hrobu jeho první ženy Kateřiny na Olšanech. Na zásah smutečního výboru Umělecké besedy však byl pohřeb odložen o den a konal se na Vyšehradě, po mohutném pohřebním průvodu z

Týnského chrámu kolem Národního divadla. (*Místa posledního odpočinku Smetanových nejbližších jsou dost rozptýlená. Ještě dnes si na tomto hřbitově všimneme hrobu jeho dcery Žofie Schwarzové /1853-1902/. To u ní a jejího muže, v jabkenické myslivně Smetana často pobýval a byl tam šťasten. Její matka, Smetanova první žena Kateřina roz. Kolářová /1827-1859/ je, jak bylo poznamenáno, pochována na Olšanech spolu s dcerou Bedříškou /1851-1855/. Další dvě dcerušky z tohoto manželství zemřely jako nemluvňátka: Gabriela /1852-54/ a Kateřina /1855-56/, bez vlastního hrobu. Druhá žena Bettina roz. Ferdinandiová /1840-1908/ a dcera Zdenka provdaná Heydušková /1861-1936/ jsou pochovány v Luhačovicích.*)

Před další cestou ještě dohlédneme na začátek postranních cestiček za Fantovým obeliskem na Smetanově hrobě: Pod symbolickou plastikou od Olbrama Zoubka je pochován ekolog a politik **Josef Vavroušek** (1944-1995) a jeho dcera, kteří tragicky zahynuli na výpravě do Tater. O tři místa dál leží spisovatel **Jiří Mucha** (1911-1991), předseda československého PEN-klubu, jenž se ve své prozaické tvorbě zabýval stopami války v mladých lidech, psal eseje o problémech současnosti a biografické studie, věnované životu a dílu jeho otce, malíře a grafika Alfonse Muchy. - O něco dál, ale v bližší řadě označuje bronzová dívčí postava, *Zamyšlená* od J. Hány, hrob tragicky zemřelé herečky **Jany Rybářové** (1936-1957), nezapomenutelné romantickými rolemi ve filmech *Stříbrný vítr*, *Legenda o lásce*, *Labakan* ad.

Nyní je před námi **Slavín**. O jeho vzniku již byla řeč v úvodu před touto vycházkou a u hrobky jejího nákladníka Petra Fischera. Než se začteme do jmen na něm napsaných, seznámíme se s ním ještě jako s architektonickým dílem.

Schodiště a ústřední pomník kryjí klenutou kryptu, v níž jsou samotná pohřební místa - kobky pro rakve a urny. Sochy jsou dílem Josefa Maudra: nad sarkofágem na vrcholu se sklání *Génius vlasti*, po stranách jsou vlevo *Vlast truchlící* a vpravo *Vlast vítězná*. Kromě rozdílné polohy těla, odpovídající tomuto pojmenování, je to vyjádřeno i nápisy na jejich podstavcích: *Svých velkých synů prach - vlast, truchlíc, zemi vrací a Jich skutky, jásajíc, po věky lidstvu hlásá*. Jejich autorem je Julius Zeyer. Nikdo netušil, že on bude první, kdo do této hrobky, dokončené r. 1893, bude r. 1901 pochován. - Na kamennou menzu (oltářní stůl) na schodech byla při pohřbech

kladena schránka s ostatky před uložením do krypty nebo jiného hrobu na tomto hřbitově. O původu krucifixu jsme se dověděli už u hrobu Václava Levého.

V kryptě jsou celkem 44 výklenky na jednotlivé rakve. Každý z nich je zakryt černou žulovou deskou se jménem zemřelého. Zpočátku uzavíraly kryptu dubové plné dveře a její stěny byly jen hladce omítnuté. Roku 1928, k 10. výročí republiky, věnovala pojišťovací banka Slavia velkou částku, která umožnila dokončit Slavín podle plánů A. Wiehla, na což prostředky věnované na původní stavbu nestačily. Dostavbu řídil architekt Josef Fanta. Podlaha a stěny byly obloženy černým, šedým a bílým mramorem se zlacenými ornamenty, klenbu stropu pokryla mozaika a byly na něj zavěšeny bronzové pozlacené lampy s věčným světlem, původní dveře byly nahrazeny bronzovými se skleněnou výplní a na protější straně bylo proraženo půlkruhové okno. Dva posledně jmenované prvky umožňovaly nahlédnout dovnitř i při zavřených dveřích a vnímat důstojnost tohoto místa. Na vlysu nad hrobkami přibyl společný epitaf: *Svědomy ustlalo nám tu klidně, ač chtěli jsme víc, než jsme zmohli. Kéž tak i vám, co přijdete po nás a lidskosti chrám vystavíte výš.* Napsal jej spisovatel František Táborský. *(Nyní probíhá rekonstrukce, po které bude obnoven popsán stav a mimoto bude krypta zpřístupňována veřejnosti ve vybrané pamětní dny.)*

Do současné doby bylo do Slavína uloženo 54 mužů a žen. Od 60. let totiž shodně s obecným trendem nabývaly převahy pohřby s následným ukládáním uren, takže ty pak byly umísťovány ve větším počtu do hrobů, z nichž byl původně každý určen jen pro jednu rakev. Jelikož se na vnější straně Slavína dalo umístit jen 49 jmen - 15 na ústředním pomníku (počínaje středním sloupcem) a 34 na 17 polích ochozové zdi - mělo to za následek, že zatím nezbylo místo na tato jména: Jaroslav Marvan, Eduard Kohout, Ladislav Boháč, Václav Bednář a Rafael Kubelík. *(V návaznosti na předešlou poznámku: Také tu dojde v průběhu rekonstrukce k opravě.)*

Je nutno si připustit, že jména některých zde nadepsaných většině současníků už mnoho, nebo nic neříkají. Neznamená to, že nebyli hodni pocty být pochováni v této hrobce. Nenávratný odchod každého z nich byl v té chvíli obecně vnímán jako citelná ztráta pro celou společnost, jíž odevzdali - a která od nich s vděkem přijímala - to

nejlepší. Tehdy se však nikdy nedalo předpovědět, co z toho přetrvá beze změny věk další generace, či ještě delší. (To ostatně platí v každé, i přítomné době.) Zásluhy těch dnes pozapomenutých ale přece nejsou o nic menší, jestliže pozdvihli na vyšší úroveň jen své současníky; oni přece byli všichni *našimi* předky, od kterých jsme *my* převzali to, co dobrého ti pozapomenutí kdysi vložili do nich.

Přitahují nás nejznámější jména: Julius Zeyer, Josef V. Sládek, Jaroslav Vrchlický, Josef V. Myslbek, Jan Štursa, Vojtěch Hynais, Ema Destinová, Alfons Mucha, Jan Kubelík, František Křižík... Snad každému se přitom vybaví báseň, socha, obraz, zvuková nahrávka nebo životopisný román či film, který je dodnes připomíná. Asi to k těmto jménům není docela spravedlivé, ale s ohledem na dobu, která je vymezena naší první vycházce na Vyšehradský hřbitov, opustíme je tentokrát bez obšírnějších připomínek a vyhradíme si na ně některou příští vycházku, kterou věnujeme třeba celou jen tomuto památníku.

Vydáme se cestou, jež tvoří osu hřbitova. Hned první jméno po pravé straně je známo čtenářům historických románů: Historik **Josef Svátek** (1835-1897) byl povoláním novinář. V několika pražských denících uveřejňoval své odborné stati dějepisné. Jako historik shromáždil pilnou prací množství objeveného materiálu z neznámých nebo málo přístupných archivních pramenů. Sebral pověsti o Praze, otiskoval stati z rozmanitých oblastí naší kulturní historie. Čtenáři se opětovně vraceli k jeho atraktivním, vzrušujícím námětům (*Paměti katovské rodiny Mydlářův v Praze ad.*), ale bylo mu, ne bez důvodu, vytýkáno, že v lecčems zkresloval smysl české historie, v příkrém protikladu k historické próze Beneše Třebízského i Jiráskově. - V sousedství zaujme nápis na dolní části náhrobku nakladatele Jaroslava Pospíšila (1812-1889): **Josef Čapek - hrob v dáli**. Malíř, grafik, scénický výtvarník, spisovatel a výtvarný kritik (nar. 1887), starší bratr Karla Čapka, byl 1. září 1939 zatčen gestapem a po celou válku vězněn v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen a od 25. února 1945 v Bergen-Belsenu, kde někdy v polovině května podlehl skvrnitému tyfu. Výběr právě tohoto místa pro symbolický hrob byl dán rodinnou příslušností Čapkovy ženy Jarmily r. Pospíšilové (1889-1962); první pochovaný, její děd, je z literárních dějin znám jako nakladatel knih Boženy Němcové, tuhý vyjednávač výše jejích honorářů, ne příliš ohleduplný k její tíživé sociální situaci. - *Boženu Němcovou si připomeneme ještě jednou*. O šest hrobů

dále, na obrubě hrobu, kde je pochována paní C. M. Bechyňová-Leter, je nápis, že je tu pochován i spisovatelčin syn Karel Němec (1839-1901). (Dcera Dora, + 1893 a syn Jaroslav, + 1920, jsou pochováni v hrobě se svou matkou.)

Na levé straně cesty je hned na začátku náhrobní deska **Karla Svolinského** (1896-1986), malíře, grafika, ilustrátora knih a scénografa. Proslulé byly jeho jevištní výpravy *Prodané nevěsty* a *Její pastorkyně*; navrhoval gobeliny; jeho vitráže jsou ve Svatovítském chrámu a olomoucký orloj je pokryt jeho mozaikou; věnoval se i volné a užité grafice, navrhoval plakáty, bankovky a je autorem kolem 200 poštovních známek. - Když pro něho byl vybrán tento hrob, prokázali jeho dědici úctu tomu, kdo zde byl pochován doposud a přenesli na nový náhrobní kámen i jeho jméno z původního náhrobku: **Josef Lev** (1832-1898), a tím zachovali památku na slavného pěvce Prozatímního a Národního divadla.

Dvojice sousedních hrobů s bronzovými podobiznami od Otakara Španiela patří dvěma mužům, kteří zasvětili život témuž poslání. **František Ondříček** (1857-1922), jeden z nejproslulejších světových houslistů na přelomu 19. a 20. století, se proslavil svými koncerty po celé Evropě, Rusku a Severní Americe. Vynikl zejména jako interpret Bachových skladeb pro sólové housle a Beethovenových sonát. Jako první přednesl Dvořákův houslový koncert h-moll. Od r. 1909 byl profesorem, pak ředitelem mistrovské školy konzervatoře ve Vídni, po vzniku samostatného Československa ředitelem obdobné školy v Praze. - O generaci starší houslista **Ferdinand Laub** (1832-1875) byl koncertním mistrem orchestru ve Výmaru a Dvorní opery v Berlíně, poté působil jako pedagog, byl profesorem moskevské konzervatoře. Byl sólovým i komorním hráčem a vynikl zejména jako interpret děl Ludwiga van Beethovena.

Další dva hroby patří básníkům. **Václav Bolemír Nebeský** (1818-1882), pocházel ze smíšené česko-německé rodiny v České Lípě, ale po příchodu na studia do Prahy se seznámil s Tylem, Sabinou a Erbenem a ovlivněn jimi a také romantickým dílem Jana Kollára a K. H. Máchy začal psát česky. Ve 40. letech se podílel na živém literárním dění básnickou a kritickou tvorbou. Tehdy, roku 1843, se také seznámil s Boženou Němcovou a byl jí rádcem v uměleckých začátcích. Kromě vlastní básnické tvorby překládal antická dramata a evropský folklór, jako novořecké národní písně či

španělské romance. V revolučním roce 1848 se zúčastnil politického života po boku Palackého a Havlíčka. Roku 1851 se stal po Erbenovi sekretářem Národního muzea a redaktorem jeho časopisu. - **Vítězslav Nezval** (1900-1958) se vyznačoval úžasnou lehkostí tvorby a jakoby nevyčerpatelnými zdroji inspirace. Jeho dílo neobyčejně obohatilo českou poezii, prakticky všechny její formy a žánry, především lyrické. Vstoupil do literatury jako příslušník poválečné generace, ovlivněné mírovými perspektivami a vizí sociální revoluce. Prošel několika tvůrčími obdobími: Od roku 1922 byl v Devětsilu s Wolkerem a Teigem; v letech 1934 až 1938 byl zakladatelem a příslušníkem surrealistické skupiny, ale za ohrožení republiky r. 1938 se projevil jako básník vědomý si naléhavosti historické chvíle; po válce se sice přiklonil k estetice tzv. socialistického realismu, ale rozhodně nepatřil mezi sektářské dogmatiky. Naopak, všechny generace dodnes okouzluje především jeho *Manon Lescaut*, *Schovávaná na schodech*, či (za řadu jiných) básnická sbírka *Sbohem a šáteček*.

Náhrobek architekta a stavitele J. P. Šebka, pod nímž leží také skladatel a dirigent Národního divadla **Vincenc Maixner** (1888-1946), je ukázkou tvorby architekta **Antonína Barvitia** (1823-1901); ten sice není pochován na Vyšehradě, ale jeho vztah k němu je významný: to on vytvořil koncepci architektonického orámování hřbitova a sám byl tvůrcem jeho první části: rytmicky se střídajících hrobek při jižní a východní zdi. Prosadil novorenesanční sloh namísto Mockerovy pseudogotiky, o níž se též uvažovalo, když mu byla zadána přestavba chrámu. V jeho duchu pokračoval Ant. Wiehl při návrhu arkád. - Ještě něco k náhrobku, u něhož stojíme: Reliéf orodující Madony je od Josefa Václava Myslbeka.

Vedle je pochován spisovatel **Vladimír Neff** (1909-1983), s jehož jménem se nejspíš nejprve vybaví jeho pětidílná sága podnikatelských rodin Bornů a Nedobylů, na jejichž vzestupu a pádu ukázal složitý vývoj národní společnosti v průběhu sta let od poloviny 19. století; pentalogie byla poutavě přepracována v televizní seriál, uvedený pod názvem první knihy - *Sňatky z rozumu*.

Bohuš Záhorský (1906-1980) také nemusí být současníkům nějak objeveně představován. Po celou poválečnou dobu byl členem Národního divadla jako představitel realistického herectví, v rolích, s nimiž sám postupně stárl. V živé paměti

se však uchovaly i jeho postavy z doby předválečného působení v Osvobozeném divadle - ve filmech *V+W Pudr a benzin* nebo *Hej rup!* Film a televize nám jej zachovaly v nesčetných rolích malých i větších, lidových i "z vyšších kruhů", reálných i pohádkových.

Částečně opracovaný žulový balvan červené barvy ve tvaru pohanské náhrobní mohylové stély pochází z Kozlova, vrchu u Litomyšle. Připomíná, že je zde pochován litomyšlský rodák **Zdeněk Nejedlý** (1878-1962), historik, politik, profesor hudební vědy na Univerzitě Karlově, autor knih a studií (např. *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách*, *Počátky husitského zpěvu*, monografie *Bedřich Smetana*, o Zdeňku Fibichovi, J. B. Foerstrovi, R. Wagnerovi). Jako historik spojil oddanost svým ideovým vzorům - Janu Husovi, F. Palackému a B. Smetanovi - s vědeckým kriticismem svých přímých učitelů, Masaryka, Jar. Golla, Jos. Gebauera a Ot. Hostinského. Po roce 1918 se přiklonil k levicovým proudům v české politice a jako jeden z jejich ideologů byl posléze autorem teorie tzv. kontinuity pokrokových tradic od husitství ke komunismu. V letech 1939-1945 byl profesorem československých dějin na moskevské univerzitě a místopředsedou Všeslovanského výboru. Účastnil se protifašistického odboje a spolupůsobil při organizování čs. ozbrojených jednotek v SSSR. - Míru jeho kulturních a vědeckých zásluh a naproti tomu stinných stránek jeho společenského působení asi dokáže zvážit objektivně a bez emocí až příští generace. - Je zde též uložena prst' z dukelského bojiště, kde je pochován jeho syn **Vít Nejedlý** (1912-1945), skladatel, dirigent a hudební organizátor, autor několika orchestrálních děl (např. symfonie *Vítězství bude naše*, která za války emocionálně povzbuzovala příslušníky naší východní armády) a opery *Tkalci*. Založil vojenský umělecký soubor čs. jednotek (dnešní Armádní umělecký soubor).

Zastavení u dvou vysokých pomníků u křižovatky cest, k níž se blížíme, si necháme na později, z důvodu, který si povíme až potom. Nyní se jen ještě obrátíme na tomto místě na protější stranu, abychom si na náhrobku přečetli, že zde leží herečka **Světlá Svozilová** (1906-1970); nechce se věřit, že od její smrti už uplynuly desítky let, když se s ní stále živě setkáváme v četných "filmech pro pamětníky". Pamětníků jejího bezprostředního herectví na scéně Divadla na Vinohradech však již ubývá. Z nápisu na náhrobku si vyvodíme, že byla dcera Františka Votruby (1873-1935) a Amalie Votrubové-Bobkové (1874-1956). Byli to také pozoruhodní lidé: otec

byl docentem interního lékařství Univerzity Karlovy a matka členkou opery Národního divadla.

Přicházíme na druhou část hlavní cesty. V druhé řadě nad schody je pochována prve připomenutá dcera B. Smetany **Žofie Schwarzová**. Na téže straně při hlavní cestě je po několika krocích hrob **Ladislava Peška** (1906-1986). Pocházel ze staré české divadelnické rodiny *Pechů*; herci byli oba rodiče i sestra Marie a toto bylo jeho vlastní jméno. Už roku 1924 ho angažoval K. H. Hilar do Národního divadla, kde Pešek působil až do odchodu na odpočinek r. 1976. Je těžké vybrat za příklad několik rolí, v nichž vynikl; jen za první desetiletí jich v ND hrál přes 200 a nadto asi 30 postav ve filmu - a za celý život jich bylo několikanásobně víc. Připomínáme si je často na filmovém promítání, počínaje veselými studenty až po staříky. Dokonalá herecká technika a tělesná kondice mu umožnila hrát do vysokého věku, například Tovjeho v *Šumařích na střeše*, kdy mu bylo 68 let.

Téměř v každém hrobě na této cestě je pochován někdo známý. Po levé straně například spisovatel **Václav Kaplický** (1895-1982), autor románů s historickou tematikou, jako *Táborská republika*, *Kladivo na čarodějnice*, *Železná koruna* a mnoha dalších. Autorem jeho busty je *Břetislav Benda*, jehož hrob už jsme míjeli. Vedle je **Jaroslav Průcha** (1898-1963), herec Národního divadla a režisér, jenž utkvěl v paměti svými rolemi mužných charakterů, např. havíře v *Městečku na dlani* či uhlíře ve filmu *Němá barikáda*; těch rolí na scéně a ve filmu však bylo nepočítaně. - Na sousedním hrobě rodiny Šebkovy a Galářovy nás zaujme náhrobní stéla od *Františka Bílka*, jehož sochu jsme viděli již nad hrobem Beneše Třebízského. Reliéf doplňují slova "Kristus - poutník u cíle své cesty". - Po pravé straně je pochován **Václav Smetáček** (1906-1986), hudebník, skladatel a dirigent. Roku 1928 založil a skoro tři desetiletí hrál na hoboj v Pražském dechovém kvintetu, po několik let též v České filharmonii, v letech 1940-1946 byl sbormistrem pražského Hlaholu a od r. 1942 byl skoro třicet let šéfdirigentem Symfonického orchestru hlavního města Prahy FOK. - Za tímto místem v druhé řadě zahlédneme náhrobek, na němž jednoduchá kresba potvrzuje jméno: leží tam **Antonín "Strýček" Jedlička** (1923-1993), herec a imitátor, jenž okouzloval několik generací dětí.

Zajímavý pomník má **František Tröster** (1904-1968), světově uznávaný scénograf a architekt, profesor Divadelní fakulty AMU, který vytvářel scénické návrhy zejména pro pražské Národní divadlo a Slovenské národní divadlo. Kamenná plastika od B. Hanáka ztvárňuje *poslední* písmeno řecké abecedy - *Omega* - symbol *konce*...

Naproti jsou pochováni malíři **Jaroslav Kotas** (1909-1981) a **Ladislav Kotas** (1910-1980), s bronzovou bustou staršího z obou bratří od J. Ducháčka. - O něco dál další malíř, **František Muzika** (1900-1974) má na náhrobní desce velkou kamennou mušli od J. Hány.

Vpravo i vlevo se nad hroby zdvíhá několik dalších bust. První, od Karla Dvořáka, náleží **Václavu Vydrovi** (1876-1933), příslušníku slavné generace Národního divadla začátku 20. století, nejstaršímu z dynastie herců téhož jména. Byl proslulý dynamickým projevem a uměním stylizace zpodobovaných postav.

Busta na levé straně zvětšuje podobu **Boleslava Vomáčky** (1887-1965), hudebního skladatele, zvláště mužských sborů a kantát, např. *Topičovy oči* nebo *Balada o snu* na náměty J. Wolкера. Vedlejší hrob s plastikou lipového listu od J. Roitha je společným místem věčného spočinutí rodiny, zasvěcené klavírní hře: **Vilém Kurz** (1872-1945), **Růžena Kurzová** (1880-1938) a **Václav Štěpán** (1889-1944) byli profesory pražské konzervatoře, **Ilona Kurzová-Štěpánová** (1899-1975) a **Pavel Štěpán** (1925-1998) byli profesory Akademie múzických umění. - Hudební historii ještě neopustíme. Skoro na konci řady upoutá naši pozornost štíhlý pylon, jemuž podobný jsme tu už někde viděli; ano, stejný, jenže větší je nad hrobem Bedřicha Smetany. Onen i tento vytvořil Josef Fanta. Zde odpočívá **Zdeněk Fibich** (1850-1900), jenž spolu se Smetanou a Dvořákem patří k nejvýznamnějším představitelům zakladatelské generace české národní hudby. Těžiště jeho tvorby bylo v pracích dramatických - připomeňme si trojdílný melodram *Hippodamie* na námět J. Vrchlického - ale skládal i symfonie, klavírní skladby, písňovou tvorbu a sedm oper, z nichž se čas od času vrací na jeviště především *Šárka*, *Nevěsta messinská* a *Bouře*, též na Vrchlického námět. K nejznámějším jeho skladbám patří *Poem*, což je část selanky *V podvečer*, jak ji upravil Jan Kubelík. Spolu s ním zde leží **Betty Fibichová** (1846-1901), vynikající altistka, která vystupovala již v Prozatímním a později v Národním divadle. Byla to jeho druhá žena, sestra té první, která zemřela půl

druhého roku po svatbě. Fibich napsal přímo pro Betty tři operní postavy, z nichž nejznámější je Izabela v *Nevěště messinské*. - O dvě místa blíž pod podobným pylonem čteme jména dalších příslušníků Fibichova rodu. Mezi oběma těmito hroby leží ještě jeden skladatel, **Otakar Ostrčil** (1879-1935). Toto místo hrobu není náhodné: Ostrčil studoval od r. 1895 skladbu právě u Z. Fibicha. Jeho cesta ke komponování však nebyla přímá. Jako vystudovaný filolog učil od roku 1901 češtině a němčině na Československé akademii obchodní v Praze, a to i poté, co se začal plně věnovat hudbě. Vystudoval klavírní hudbu a zkušenosti sbíral i jako dirigent amatérského Orchestrálního sdružení. Od r. 1914 byl šéfem opery Městského divadla na Královských Vinohradech. Roku 1919 ho povolal K. Kovařovic jako dramaturga do Národního divadla a Ostrčil byl po něm, po jeho smrti roku 1920 šéfem opery až do vlastního skonu. K tomu došlo krátce po premiéře jeho opery *Honzovo království*; toto dílo vznikalo už od r. 1928, v době hospodářské krize a nastupujícího fašismu a Ostrčil v něm vyjádřil své protimilitaristické ideály i výzvu k boji proti útokům reakce. Obsah opery otřásl veřejností a po jejím uvedení došlo i k soudním dohrám - tento boj však už Ostrčil nedobojoval pro nemoc, která ukončila jeho život.

K pomníku v pozadí ze tří štíhlých hranolů, doplněných bronzovou plastikou, se dostaneme pohodlnějším přístupem z druhé strany. Nyní se ještě naposledy na této cestě obrátíme napravo. Je tam pochován herec **Jára Kohout** (1904-1994), komik známý z předválečných filmů, který se po čtyřicetiletém působení v Americe vrátil po roce 1990 do vlasti.

Téměř na konci řady je hrob sochaře **Stanislava Suchardy** (1868-1916), jednoho z nejvýznamnějších českých umělců na přelomu 19. a 20. století, který se od poetického realismu vyvinul k secesi a stal se jejím nejtypičtější představitel v tom podivuhodném období vzepětí českého národa v hospodářství, vědě a kultuře. V letech 1886-92 byl žákem Myslbekovým. Často komponoval pro architekturu a na pražských stavbách se setkáme s řadou jeho reliéfů a soch, např. na budově spořitelny v Rytířské ulici, na bankovní budově na rohu Nekázanky, pojišťovny na rohu Národní třídy a Jungmannovy ulice, na postranních průčelích Wilsonova nádraží ad. Jedním z jeho vrcholných děl je pomník Frant. Palackého, dokončený r. 1907 ve spolupráci s architektem A. Dryákem a sochařem Jiřím Mařatkou a odhalený o pět let

později. Zde, na náhrobním pomníku od Lad. Machoně je Suchardova vlastní práce. Není jediná na tomto hřbitově; od něho je reliéf Adolfa Heyduka, který jsme již viděli a jedno figurální sousoší ještě spatříme v arkádách vpravo od severní branky.

Zabočíme doleva směrem k hlavní bráně a vydáme se cestou podél kostela. Úzkou pěšinkou v ohybu cesty se dostaneme k pomníku, který jsme viděli z hlavní cesty poblíž Fibichova hrobu. Je tu teprve od roku 1999. Zasluhou Společnosti přátel slova vzniklo toto pietní místo k ukládání ostatků českých herců a dalších významných osobností českého kulturního života bez pozůstalých. První sem byla uložena urna s ostatky **Vlasty Fabiánové** (1912-1991), členky Národního divadla od r. 1941, nezapomenutelné v rolích od Rosalindy v Shakespearově *Jak se vám líbí* v roce 1947, přes Fanku z Čapkova *Loupežníka* r. 1969 po Giselu v Örkényho *Kočí hře* v roce 1974. I po odchodu na odpočinek r. 1977 zde ještě pět let vystupovala pohostinsky. K tomu byla kněžnou, mladou ženou i stárnoucí paničkou na filmovém plátně v *Prstýnku*, *Krakatitu*, *Červené ještěrci*, v *Srpnové neděli* (v té i na divadle), abychom vzpomněli aspoň některých z jejích mnoha rolí. - V roce 2000 sem byla uložena **Ljuba Hermanová** (1913-1996). Začínala ve smíchovské Aréně, pak prošla jako herečka a zpěvačka skoro všemi pražskými hudebními divadly, od předválečného Osvobozeného divadla přes Divadlo Na zábradlí, které r. 1964 spoluzakládala, až po Hudební divadlo v Karlíně. Byla všeobecně nesmírně oblíbená pro svou srdečnost a bezprostřednost a obdivována pro duševní a fyzickou svěžest, jež ji začala opouštět až po její osmdesátce. - Na pomníku od architekta V. Rybáka a sochaře J. Pichla je v bronzu zobrazen kříž, část divadelní opony a dvě masky jako symbol divadla. Do dvou kójí uvnitř hrobky může být uloženo až 15 uren. O toto místo pečuje Herecká asociace, při níž byla zároveň založena komise pro výběr dalších významných osobností, jež by sem mohly být uloženy.

Vrátíme se na cestu podél kostela, kam jsme měli namířeno.

V původní rozměrné hrobce rodiny Beránkovy při severní věži kostela s reliéfem Vzkříšení od *Čeňka Vosmíka* jsou pochováni **Rudolf Deyl**, nazývaný starší (1876-1972) a jeho syn **Rudolf Deyl**, zvaný mladší (1912-1967). Deyl - otec začínal už u kočovných společností, od r.1902 hrál v Plzni u Budila a roku 1905 byl angažován Jar. Kvapilem do Národního divadla, kde setrval téměř 40 let. Vytvořil celou řadu

velkých postav světového a českého repertoáru, byl např. prvním Čapkovým *Loupežníkem*. Hrál už v němém filmu. V dobré tělesné a duševní kondici se dožil 96 roků a přežil svého syna, jenž podlehl chorobě v 55 letech. - Rudolf Deyl - syn (stejně jako jeho sestra) pokračoval v otcově tradici. Vystřídal scénu v žižkovském Akropolisu, v Brně a Ostravě, po návratu do Prahy v Uranii, Divadle 5. května, Divadle filmového studia, Divadle Čs. armády, ABC a nakonec v Městských divadlech pražských. Na rozdíl od jeho otce je současníkům mnohem známější ze svých četných rolí ve filmech, jež se stále znovu vracejí na televizní obrazovku.

Přicházíme k jednomu z nejvýznamnějších míst v historii tohoto hřbitova. Stojíme před pomníkem, pod nímž je pochován básník, spisovatel a bibliotekář **Václav Hanka** (1791-1861), spojený s historií objevení Rukopisů královédvorského a zelenohorského. To mnohdy zastiňuje ostatní jeho zásluhy jako literárního historika, překladatele, editora staré české literatury. Byl i autorem písňových skladeb, z nichž mnohé zlidověly: kdo by neznal např. píseň *Moravo, Moravo, Moravěnko milá!* Byl to také on, kdo navrhl a prosadil tzv. analogickou reformu českého pravopisu na základě gramatiky Josefa Dobrovského, která v podstatě platí dodnes. - Hanka si přál být pochován na Vyšehradě. O dva roky později, v září 1863, byl nad jeho hrobem vztyčen první ze svatoborských pomníků, označený na vrcholu plastickým ztvárněním symbolu Svatoboru - tří rukou držících kruh. Josef Mánes vytvořil nápis s Hankovým jménem a výrokem, že "Národy nehasnou, dokud jazyk žije". Byl to slavný pohřeb a zároveň první, jímž se zdejší malý hřbitůvek začal měnit v národní pohřebiště. Proto má toto místo zvláštní význam. (*Ještě se povšimněme - vedle je nenápadný pomník Hankovy ženy.*)

Postupujeme dál touto cestou a spatříme hrob, na němž jsou nadepsáni **Julius Mařák** (1832-1899) a **Pepa Mařáková** (1875-1907), otec a dcera, malíř a malířka. Mařák byl vynikajícím kreslířem lesních interiérů, jimiž vystihoval jejich intimitu a zároveň monumentalitu. Jako jediný krajinář se vřadil do generace Národního divadla a vytvořil pro ně obrazy památných českých míst v duchu romantických obrozeneckých idejí, heroizujících krajinu. Jsou jimi *Říp, Blaník, Vyšehrad, Radhošť*. Byl vynikajícím pedagogem a z jeho malířské školy vyšli např. Ant. Slaviček, F. Kavan ad. Měl přímý podíl na jejich krajinářském vzepětí, a třebaže nesledovali jeho

výtvarný názor, přec jen od něj přejali mimořádný smysl pro skutečnost, její intenzivní prožitek a poznání.

Právě naproti má hrob sochařka **Karla Vobišová** (1887-1961). Je autorkou překrásné sochy Elišky Krásnohorské na Karlově náměstí. Vytvořila i dvě pamětní desky, obě nedaleko odtamtud: Na úmrtním domě Krásnohorské v Černé ulici 15 a na rodném domě spisovatelky Terezy Novákové v Žitné ulici 26. (*Když je už to místo vzpomenu: tam stála také "Budeč", vzdělávací ústav založený r. 1839 Karlem Amerlingem s cílem reformovat národní školství.*)

Téměř na konci této řady, původně jako poslední z hrobů při stěně kostela je hrob vynikajícího ortopéda prof. **Jana Zahradníčka** (1882-1958), s bustou od M. Bentlera. Vedle něj byl v nedávné době zřízen symbolický památník, určený k uložení ostatků politiků a veřejných činitelů, vesměs členů někdejší národně socialistické strany, kteří zemřeli v cizině, kam odešli pro nesouhlas s totalitárním režimem 50. let. Dominuje mu hranol s bustou **Milady Horákové** (1901-1951), která byla ve zmanipulovaném soudním procesu na základě tendenčně vykonstruovaných obvinění z velezrady a špionáže odsouzena k smrti, popravena a její ostatky byly zničeny. Rozsudek byl roku 1968 zrušen a v roce 1990 došlo k soudní rehabilitaci. Byla povoláním právnička, od r. 1927 pracovnice Ústředního sociálního úřadu. Za 2. světové války se zapojila do protifašistického odboje, ale byla zatčena a v letech 1940-45 vězněna v koncentračním táboře. Po válce, kromě vysoké funkce v politické straně byla předsedkyní Rady československých žen. - Památník připomíná i další politiky, např.: **Petra Zenkla** (1884-1975), primátora hl. města Prahy, **Vladimíra Krajínu** (1905-1993), profesora Univerzity Karlovy a univerzity ve Vancouveru a **Otakara Machotku** (1899-1970), sociologa a profesora filozofické fakulty UK. - Z druhé strany za vystupující sakristií je hrob s ostatky **Ferdinanda Peroutky** (1895-1978), také přenesenými do vlasti z USA, kam odešel po únorovém převratu r. 1948. Byl přední novinář a politický analytik (ve 30. letech napsal čtyřsvazkové *Budování státu*); jeho styl vynikal barvitostí, ironickým, střízlivým a pronikavým pohledem na aktuální skutečnost i smyslem pro historické souvislosti přítomného dění. Řídil politickou revui *Přítomnost*. Patřil k důvěrníkům T. G. Masaryka a k blízkým přátelům Karla Čapka. Za 2. světové války byl německými nacisty vězněn v koncentračních táborech Dachau a

Buchenwald. V exilu pracoval pro československé vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa a zpracovával četné politické úvahy.

Než se vydáme na další cestu k severní straně hřbitova, poodejdeme několik kroků napravo. Má tam hrob **Zdeněk Otava** (1902-1980), barytonista Národního divadla. V začátcích byli jeho učiteli i Janáček a Martinů. Svou pěveckou dráhu započal v roce 1925 ve Slovenském národním divadle, poté byl tři roky v brněnské opeře a od r. 1929 už natrvalo působil v pražském Národním divadle. Vynikl ve Smetanových operách jako Přemysl v *Libuši*, Vladislav v *Daliboru* a Kalina v *Tajemství*, stejně tak i v operách Ostrčilových, Janáčkových a ve světovém repertoáru. Několik desítek let byl i pedagogem na pražské konzervatoři a AMU, kde byl r. 1959 jmenován profesorem. - Když zemřel, byla urna s jeho ostatky uložena do Slavína, ale později na přání rodiny byla vyzdvižena a našla místo ve vlastním rodinném hrobě.

Nyní zamíříme k pomníku, který jsme už prve míjeli. Zřídil jej Svatobor, jako *druhý* po Hankově, proto i na jeho vrcholu je plastický znak Svatoboru. (To pro dodržení této chronologie jsme si povídání o něm nechali až na tuto chvíli.). Pod ním je pochován vědec **Jan Evangelista Purkyně** (1787-1869), zakladatel experimentální fyziologie, vědec světové proslulosti. Pás obepínající vrchol pylonu nese nápis, jenž vyjadřuje Purkyňovo základní poznání: *Omne vivum ex ovo* (vše živé pochází z vejce). Také zde provází jméno zemřelého jeho osobní heslo: "Pokud a kde Bůh žítí povelí, buď věren vlasti, víře, příteli." Pomník navrhl Jos. Pacold a sochařskou výzdobu mu dodal Antonín Popp (1850-1915), jehož četné medailony, busty a další plastiky zdobí Národní muzeum, Národní divadlo, most Svatopluka Čecha a řadu dalších význačných pražských staveb, ale setkáme se s nimi i na některých zdejších hrobech.

Pod pylonem po levé ruce, který jsme už také prve míjeli, je pochován právník a politik **František Augustin Brauner** (1810-1880). Podílel se významně na formulaci programu českých liberálů, v roce 1848 byl členem Svatováclavského výboru, Národního výboru a poslancem ústavodárného říšského sněmu. Již předtím zásadně přispěl k řešení praktických problémů zrušení roboty, k němuž došlo v r. 1848. V 60. letech byl jedním z nejvlivnějších českých politiků staročeského směru. (Roku 1862

byl i spoluzakladatelem Svatoboru.) Na pomníku je zvěčněno jeho životní heslo: "Kdo chceš vlasti vděk si získat, přízeň doby nehledej." - Pohřeb jeho ženy Augusty, která zemřela v Paříži, byl prvním urnovým pohřbem na tomto hřbitově, kde se do té doby povolovalo jen ukládání v rakvích. Je tu pohřbena i jeho dcera, malířka a grafička **Zdeňka Braunerová** (1862-1934). Ve svém díle byla ovlivněna francouzskou intimní krajinomalbou, později se odklonila od impresionismu ke konzervativnějšímu projevu. V letech objevovala krásu staré Prahy, podílela se na obrodě krásné knihy v okruhu časopisu *Moderní revue*, tvořila ex libris a návrhy dekorativního skla inspirované lidovou malbou. Byla známa i svým vlivem v uměleckých kruzích své doby, jako podporovatelka Julia Zeyera a dalších umělců. - Pomník i Braunerův portrétní medailon jsou prací Josefa Maudra, kterého jsme již prve poznali jako autora soch na Slavíně.

Překročíme hlavní cestu a sejdem po schodech na dolní část hřbitova. Také tento nápad, jak propojit dvě úrovně původního terénu, na nějž se rozšiřoval hřbitov, je dílem Ant. Barvitia. Dělicí zeď pomáhá rozčlenit hřbitov na menší části, což vyvolává v těch, kdož sem přicházejí rozjímat, příjemný pocit intimity. Velkou zásluhu na tom mají i zdejší stromy, z nichž mnohé se za uplynulé století staly neoddělitelnou součástí architektury tohoto hřbitova. - Hned dole u schodů po pravé straně je mramorová schránka a na ní nápis **Vítězslav Hálek** (1835-1874). Je to další ze skupiny "Májovců" - již jsme stáli u jeho druhů Nerudy, Friče a Heyduka - podílel se už na přípravě prvního almanachu r. 1858. Byl vůbec pilným organizátorem osvětové činnosti, ať už šlo o Akademický čtenářský spolek, Divadelní jednotu, Sbor pro zbudování Národního divadla či Uměleckou besedu. Byl básník - lyrik a hned první sbírkou zaujal široké vrstvy čtenářů, zvláště mládeže: byly to *Večerní písně* v r. 1859. Vrcholem pak byla sbírka básní milostných i přírodní lyriky *V přírodě*. Z dobré znalosti české vesnice vyrůstala řada jeho próz a mnohým je jistě povědomá povídka, která byla i zfilmována: *Muzikantská Liduška*. Současníci Hálek milovali, byl i hojně zhudebňován. - Hálekův hrob byl původně ve staré části hřbitova poblíž kostela, která doznala úprav při regulaci podle nového rozvržení, a proto byl přenesen na dnešní místo. - V témž hrobě jsou pochováni i dva právníci, **Tomáš Černý** (1840-1909) a jeho syn **Vratislav Černý** (1871-1933). Starší z obou byl svého času i pražským primátorem, mladší byl několik let starostou ředitelstva Svatoboru.

Na levé straně je při začátku řady hrob **Přemysla Šámala** (1867-1941). Byl spoluzakladatelem *Maffie*, ústředního orgánu českého domácího odboje za první světové války, jenž řídil zpravodajskou a konspirační činnost a udržoval spojení se zahraniční akcí, vedenou T. G. Masarykem. Byl jejím předsedou po Edvardu Benešovi, když i ten odešel za hranice. (V předsednictvu *Maffie* dále byli K. Kramář, A. Rašín a J. Scheiner.) Po válce byl Šámal zprvu pražským primátorem a poté přednostou kanceláře prezidenta republiky, až do abdikace Dr. Beneše r. 1938. Za druhé světové války byl znovu v čele odbojové organizace, *Politického ústředí*, byl však r. 1940 zatčen a zahynul v berlínské věznici Moabit. - Ve vedleším hrobě je **Adolf Kašpar** (1877-1934), malíř, grafik a ilustrátor. Nezapomenutelné jsou jeho knižní ilustrace Jiráskových historických románů (*Temno*, *F. L. Věk*, *U nás*, *Filosofská historie*). Už ve své rané tvorbě však prokázal schopnost proniknout do literární předlohy, jakou byla *Babička* Boženy Němcové. Nikdo po něm již toto dílo nevystihl pěkněji.

Naše cesta vede kolem hřbitovní kaple, v jejíž kryptě jsou pochováni probošti a kanovníci Vyšehradské kapituly. Někteří sem byli přeneseni až po postavení kaple, např. **Vojtěch Ruffer** (1790-1870), přítel Fr. Palackého, autor *Historie Vyšehradské*, náhrobek z jeho původního hrobu je postaven na hřbitově u stěny chrámového závěru. Jsou zde i oba muži, kteří se zasloužili o povznesení Vyšehradu v 2. polovině 19. století, probošti **Václav Štulc** (1814-1887) a **Mikuláš Karlach** (1831-1911) a další, z nichž někteří vedle svého duchovního úřadu prosluli jako spisovatelé či pedagogové.

Od kaple se vydáme podél arkád východním směrem. Po pravé straně je pochován **Antonín Chittussi** (1847-1891), malíř-krajinář, přes zděděné cizokrajné jméno rodilý Čech. Tvůrčí úspěchy mu přinesl až pětiletý pobyt v Paříži, který mu diskretní hmotnou pomocí umožnili Augusta Braunerová (žena prve vzpomenutého F. A. Braunera) a Julius Zeyer. Ten také opatřil a dal umístit na Chittussiho hrobě lidový kovaný kříž z jižních Čech. - O něco dále je pohřben spisovatel a dramatik **František Langer** (1886-1965), příslušník čapkovské generace, od začátku účastník schůzek tzv. "pátečníků". Za první světové války byl v čs. legiích v Rusku a prodělal s nimi anabázi návratu do vlasti přes Sibiř. Tam, stejně jako v armádě nové republiky, byl vojenským lékařem v hodnosti plukovníka; šéfem zdravotní služby byl i v čs.

zahraniční armádě za druhé světové války; zúčastnil se operace čs. armády při obléhání Dunkerque po invazi r. 1944. Po návratu do vlasti byl jmenován generálem. Zároveň však po celý život byl literátem, především dramatikem. Napsal dodnes vzpomínané komedie *Velbloud uchem jehly* a *Obrácení Ferdýše Pištory*. Válečné vzpomínky z legií inspirovaly také jeho drama *Jízdní hlídka*. - Pod hrubě přitesaným sloupem je na hrobě kopie barokních slunečních hodin; tento náhrobek navrhl scénograf Frant. Tröster, kolem jehož hrobu se symbolickou *Omegou* jsme už prošli.

Po několika krocích přijdeme k hrobu **Karla Čapka** (1890-1938). Také v jeho případě je snad nadbytečné podrobněji popisovat jeho literární a dramatickou tvorbu, tak důvěrně známou každému byt' jen průměrně vzdělanému Čechu a Slovákovi i vzdělanějším Evropanům, i jeho nesmírnou morální autoritu ve společenském životě naší první republiky. Povězme si zde něco o jeho náhrobku. Je hluboce symbolický: Má zkamenělou podobu kapličky "božích muk", jaká se v naší krajině objevovala na místech připomínajících prožitá neštěstí. Tento kamenný sloup má charakteristickou kresebnou linku Karlova bratra Josefa, jenž je skutečně autorem návrhu. Na místě, kde na božích mukách bývá svatý obrázek, je státní znak první Československé republiky, která se jakoby ocitla "na mukách" v té pomnichovské době, kdy Karel Čapek zemřel. Spoluautor náhrobku architekt O. Kerhart vytvořil po straně i kamennou misku na vodu. Splnilo se tím Čapkovo přání, aby na jeho hrob chodili ptáci pít, jak to vídal na rakouských horských hřbitovech. Otevřená bronzová kniha na hrobě, nesoucí jeho jméno, byla později doplněna též bronzovou stuhou se jménem jeho ženy, herečky **Olgy Scheinpflugové** (1902-1968).

Teď se budeme věnovat několika hrobkám v arkádách naproti. Pod bílou mramorovou sochou Krista od A. Poppa byla původně pochována národní umělkyně **Marie Podvalová** (1909-1992), sólistka opery Národního divadla. Byla podle své poslední vůle uložena do hrobu právě na Vyšehradě a ve své tělesné schránce, oděna do kostýmu své nejslavnější smetanovské role - *Libuše*. Již před tím dala uložit do této hrobky ostatky svého manžela **Zdeňka Kriebela** (1911-1989), básníka, nositele Mezinárodní ceny H. Ch.Andersena. Roku 1999 však majitelka hrobky, která ji získala po úmrtí dědice M. Podvalové, dala ostatky vyzvednout, zpopelnit a uložit v rodinném hrobě v obci Kozly u Neratovic a hrobku prodala. - O něco dál, poté co mineme hrobku s portrétním sousoším Jany Ungrové s dceruškou Elzinkou, také od

A. Poppa, je před námi hrobka, kterou včetně Madony vytvořil pro sebe a svou rodinu architekt Slavína a těchto arkád **Antonín Wiehl** (1846-1910). Byl žákem Josefa Zítka a také on tvořil ve slohu české renesance; ta se pozná podle štítů, sgrafitových omítek, sdružených oken; v Praze je dobře známa budova dnešního Smetanova muzea u Karlova mostu či rohový dům na Václavském náměstí, pro nějž navrhl sgrafita Mikoláš Aleš. A. Wiehl působil také jako restaurátor, vrátil např. renesanční podobu Novoměstské radnici, a ovlivnil vznik české architektonické školy vycházející z české renesance.

Poslední hrobka v severní části arkád před nárožím s východním křídlem náleží rodině významného politického vůdce **Františka Ladislava Riegra** (1818-1903). Tento právník, publicista a národohospodář velmi podstatně spoluvytvářel českou politiku ve druhé polovině 19. století, ale organizátorem českého národního života v Praze byl už od začátku 40. let jako politický spolupracovník Františka Palackého. V revolučním období let 1848-1849 byl spolu s Palackým a Havlíčkem v čele jeho událostí. Z rozsáhlého životního díla a působení Riegrova připomeňme, že byl poslancem českého zemského sněmu i říšské rady, jako představitel liberálně konzervativního proudu byl spoluvůdcem českého státoprávního programu, jehož cílem bylo rakousko-české vyrovnání (ke kterému ale nedošlo). V duchu austroslavistické koncepce usiloval o rozvoj styků českého národa s ostatními slovanskými národy monarchie, zejména se Slováky. Na poli hospodářském a kulturním působil jako člen a pak předseda Sboru pro zřízení Národního divadla, organizoval a řídil první českou všeobecnou encyklopedii - *Riegrův slovník naučný* a byl hlavním iniciátorem založení prvního českého politického deníku - *Národních listů*. Byl také vynikajícím řečníkem, který uměl emocionálně povzbudit své posluchače a podáním svých argumentů přesvědčovat své odpůrce. V osobním životě jej poutaly příbuzenské svazky s F. Palackým - byl jeho zetěm. Nelze opomenout, že F. L. Rieger byl spolu s Palackým i zakladatelem *Svatoboru* a po smrti Palackého až do vlastní-ho skonu jeho druhým předsedou. - Hrobku navrhl ve spolupráci s A. Wiehlem J. V. Myslbek, který je také tvůrcem Riegrovy busty. (*Riegrův pomník na úpatí stejnojmenných sadů na Vinohradech je rovněž Myslbekovým dílem.*) Tentokrát se nezdržíme u dalších významných členů jeho rodiny; budeme se jim věnovat při některé příští podrobnější prohlídce hřbitova.

Naproti vidíme bustu **Mikoláše Alše** (1852-1913), malíře z nejnárodnějších a nejlidovějších, jehož nesčetné kresby a malby najdeme na mnoha místech, od čítanek, slabikářů a zpěvníků přes sgrafitové výzdoby domů (nejen v Praze) až po vznosné prostory Národního divadla. - Portrétní busta je dílem Bohumila Kafky. Pamětníci Alše za jeho života potvrzovali, že sochař vystihl jeho typické skloněné držení těla. - Nad jménem na vedlejším hrobě, *Frída*, se mnohým vybaví, že to je vlastní jméno Jaroslava Vrchlického. Ano, jsou tu pochováni m. j. jeho bratr se ženou, a Marie Frídová (1823-1913) je básníková matka.

Souběžnou cestou se vydáme nazpět. Hned první náhrobek zaujme realistickým, zároveň i citově působivým sousoším sedící dvojice starých lidí. Má název *Rozhovor* a jeho autor, sochař **Josef Drahoňovský** (1877-1938) jím zpodobil své rodiče. Jako sklářský výtvarník a medailér se zasloužil o obrodu českého ryteckého umění aplikovaného na duté sklo a drahokamy. Jeho specialitou byly intaglie (řezby na spodní straně křišťálu nebo onyxu). Jeho kameje, pečetidla a intaglie jsou součástí prestižních muzejních sbírek na celém světě, četné objednávky mu zadaly i královské dvory.

Na protější straně cesty má na svém hrobě portrétní bustu od Boh. Kafky novinář a překladatel **Ignát Hořica** (1859-1902). Je tu s ním pochována jeho žena, herečka Národního divadla **Marie Laudová-Hořicová** (1869-1931) a nejnověji sem byly uloženy i ostatky režiséra **Elmara Klose** (1910-1993). Spolu s Jánem Kadárem režíroval filmy *Únos*, *Hudba z Marsu*, *Tam na konečné*, *Tři přání*, *Smrt si říká Engelchen*, *Touha zvaná Anada* a *Obchod na korze*, za který získali r. 1966 Oscara. - O několik míst dál je **Vlastimil Rada** (1895-1962), malíř, grafik a ilustrátor, ale také prozaik. Byl žákem Maxe Švabinského a Jana Preislera a jako umělec vyznávající hodnoty domácí tradice navazoval na Josefa Mánesa a Mik. Alše; namaloval např. historické obrazy s husitskou tematikou, ale je znám především svou ilustrátorskou činností, v níž si osvojil osobitý styl, podle něž je rázem poznáván. Tak ilustroval humoristickou literaturu, např. Dickensovu *Kroniku Pickwickova klubu*, a českou klasiku Jiráskovu, Nerudovu a Erbenovu. Ve spolupráci se spisovatelem Jaroslavem Žákem ilustroval jeho knížky o "študácích", a u "bohatýrské trilogie" (*Vzpousta na lodi Primátor Dittrich*, *Dobrodružství šesti trampů* a *Tajemství žižkovského podsvětí*) byl i spoluautorem. Za německé okupace, kdy byl Karel Poláček vězněn a zahuben "z

rasových důvodů" ve vyhlazovacím táboře Osvětimi, vydal Rada pod svým jménem jeho román *Hostinec U kamenného stolu*, který také ilustroval.

Na protější straně nás zaujme moderní skulptura ženy, typická pro jejího tvůrce Olbrama Zoubka. Je zde pochován **Vlastimil Fišar** (1926-1991), herec Divadla na Vinohradech, od r. 1967 prezident Mezinárodní herecké asociace, činovník Společnosti bratří Čapků a od r. 1987 do konce života její předseda. Na tomto místě byl předtím pochován spisovatel **Josef Toman** (1899-1977), jehož zde aspoň vzpomeneme, když už se místo uložení jeho ostatků stalo anonymní. Vybereme si k tomu dva příklady: V próze *Don Juan* navázal na ideál renesančního lidství a dal mu překvapivě aktuální vyznění v protestu proti nesvobodě a zejména duchovnímu útlaku. Podobně se projevilo i jeho vášnivé odmítání měšťácké hrabivosti - a bude hned jasné, jak to zároveň dokázal vyjádřit s lehkostí a humorem, uvědomíme-li si, že podle jedné jeho knihy byl natočen film *Řeka čaruje*.

Nyní opět budeme sledovat hroby po levé straně. **Popelka Bilianová** (1862-1941) není jméno neznámé Pražanům, zvláště z Vyšehradu a jeho okolí. Jmenovala se vlastně Marie, a umělecké jméno si dala na připomínku svého dívčího příjmení - Popelková. Sice se již pozapomnělo na její mnohostrannou sociálně výchovnou práci v ženském hnutí na přelomu 19. a 20. století, ale dál přetrvává její pověst autorky čtivých příběhů ze staré Prahy, Vyšehradu a rázovitého plaveckého Podskalí pod ním. (*Cestou na hřbitov jsme se mohli všimnout pamětní desky na domě proti Jedličkovu ústavu, kde žila a zemřela.*) - Zato další jméno a jeho nositelka jsou dobře známé, protože i po desítkách let v nás vyvolává pohnutí její smrt v mladém věku: Je to **Hana Mašková** (1949-1972), mistryně Evropy v krasobruslení r. 1968 a medailistka dalších mistrovství Evropy, světa a olympijských her. Zemřela ve Francii na následky automobilové havárie, kterou nezavinila. - Okřídlené ženské torzo z mědi vytvořil J. Štursa.

Stejně pocity mají všichni, kdož vědí, že také **Josef Slavík** (1806-1833), jenž odpočívá v dalším hrobě pod klasicistním náhrobkem, nebyl o mnoho starší, když nenadálá smrt ukončila rozlet tohoto geniálního houslisty. Příkladem je událost z r. 1828: Stejně jako kdysi Mozart si na jedno poslechnutí zapamatoval celou Palaestrinovu skladbu, tak i Slavík z prvního koncertu Paganiniho si odnesl v paměti

nádherné "zvonkové rondo" *Campanilla* a doma po návratu z koncertu je zapsal, jen zcela nepatrně změněné, na notový papír. Na náhrobku jsou slova, která mu řekl Niccolo Paganini, když jednou na koncertu vyslechl jeho hru: *Quand vous jouez, le monde tremble!* (*Svět se chvěje, když vy hrajete!*) Slavík se přátelil s Franzem Schubertem a Frederykem Chopinem, z osobního přátelství mu pomáhal i Frant. Palacký. Od r. 1825 působil v císařské dvorní kapele ve Vídni, koncertoval tam i v Praze, v Paříži a v Pešti, kde jej postihl zápal plic, jenž ukončil jeho život. Po roce mu byl na Leopoldovském hřbitově v Pešti postaven péčí tamních Čechů pomník. Ještě dvakrát se jeho ostatky stěhovaly na jiné hřbitovy, když dosavadní byly rušeny. K poslednímu přemístění došlo roku 1933, kdy 100 let po Slavíkově smrti jeho ostatky i původní náhrobek spočinuly na Vyšehradě.

Než dojdeme k příčné uličce, zaujme nás socha *Smutku*, kterou vytvořil pro hrob svého přítele sochař Karel Lidický; byl jím **Cyprián Majerník** (1909-1945), slovenský malíř, pocházející ze selské rodiny ve Velkých Kostolanech u Trnavy, jenž po studiích na soukromé malířské škole v Bratislavě a na pražské Akademii žil už trvale v Praze. Jeho učitelem byl i Jakub Obrovský (za chvíli padne na této vycházce znovu jeho jméno), jenž ponechával žákům dost tvůrčí volnosti. Za pařížského pobytu na Majerníka zapůsobila malba M. Chagalla, což se projevilo v řadě jeho obrazů na venkovské motivy groteskního podtextu. Později ho zaujaly náměty baladického charakteru a bludných cest - v Národní galerii je např. jeho *Tatarská hlídka* z r. 1942 jako malířský příměr zběsilosti války; podobně vyjadřuje tuto náladu i obraz *Don Quijote a Sancho Panza*. Také ve slovenském umění přísluší C. Majerníkovi čelné místo v generaci stojící mu blízko uměleckým úsilím i občanským postojem.

Za tímto místem ve druhé řadě je hrubě opracovaný pískovcový kámen s citátem Otokara Březiny; pod ním je pochován **František Krčma** (1910-1996), osobnost až renesanční šíře a rozmanitosti zájmů, jež všechny dokonale zvládal. Měl velký zájem o divadlo a film, psal scénáře; byl stejně úspěšným právníkem-advokátem, jako i sportovcem (v čs. reprezentačním hokejovém mužstvu byl "dvojkou" brankáře Boži Modrého); mimo vlastní autorské činnosti byl editorem literárního odkazu Olgy Scheinpflugové, již byl dvanáct let až do její smrti roku 1968 životní oporou. Dlouhá léta byl předsedou, naposledy čestným předsedou Společnosti bratří Čapků.

Na následující pěšině mezi hroby přerušíme plynulý postup a budeme nejprve sledovat některá místa napřeskáčku: Po pravé straně čteme jméno **Josef Otakar Forchheim** (1843-1907). Byl gymnazijní profesor, pro nás hlavně zajímavý tím, že to byl nejstarší syn Josefa Kajetána Tyla (1808-1856). Příjmení měl po matce, Anně roz. Forchheimové (1824-1903), která byla matkou všech osmi dětí J. K. Tyla. Byla o hodně mladší sestrou Tylovy ženy Magdaleny Forchheimové (1803-1870). Nebudeme se nyní zabývat úvahami o pohnutkách těchto spletitých osobních vztahů, jež jsou dostatečně rozebrány a objektivně váženy v memoárové literatuře. Povšimněme si v těchto místech dalších hrobů: Prve uvedená matka Tylových dětí je pochována nedaleko, v souběžné řadě. Na pomníku je napsáno **Anna Rajská-Turnovská**; když totiž Tyl zemřel (poslední své dítě ani nepoznal), ujal se ženy s malými dětmi její a Tylův herecký druh **Josef Ladislav Turnovský** (1837-1901). Oženil se s ní, podílel se vzorně na výchově jejích dětí a spolu měli ještě další. Jméno *Rajská* bylo jejím uměleckým jménem; byla herečka stejně jako její starší sestra. V tomto hrobě je pochována i její a Tylova mladší dcera, také herečka, jež ale používala jméno svého skutečného otce **Eliška Tylová** (1850-1909). - To ještě není na tomto hřbitově vše: proti místu, kde je v této řadě o něco dále hrob K. H. Máchy, je v sousední řadě proti arkádám (kterou jsme jako celek vynechali) hrob dalšího Tylova syna, herce Národního divadla, kde vystupoval jako **František Horník-Forchheim** (1853-1902). Také on měl jméno po matce, ale připojoval k němu otcův pseudonym z jeho začátků; ten si jej zvolil podle svého rodiště - Kutné Hory. (*Ještě na doplnění - J. K. Tyl je pochován na Mikulášském hřbitově v Plzni a jeho žena Magdalena na V. olšanském hřbitově.*)

Ve druhé řadě blízko hrobu Anny Rajské je ještě jeden hrob, souvisící s J. K. Tylem; je tam pochován **Karel Strakatý** (1804-1868). Tento barytonista, chlouba českých obrozeneckých operních představení, byl první, kdo zazpíval na jevišti Stavovského divadla 21. prosince 1834 píseň *Kde domov můj?* jako slepý houslista Mareš v Tylově a Škroupově hře *Fidlovačka*.

Po této exkurzi do Tylovy doby se vrátíme zas na začátek této cesty a podíváme se po řadě na zdejší hroby. Na začátku je pochován herec a režisér **Aleš Podhorský** (1900-1964), vlastním jménem Antonín Pasáček. Prošel různými divadelními společnostmi na scény divadel v Pardubicích a Brně. Tam byl od r. 1930 režisérem,

členem činohry a nakonec divadelním ředitelem. Režiroval i v Národním divadle v letech 1937-51, potom pracoval v libeňském divadle a působil jako učitel herectví a režie na konzervatoři, JAMU a DAMU. - Na tomto místě byl předtím pochován **Josef Jireček** (1825-1888); třebaže to už po posledním pohřbu žádný nápis nepřipomíná, zaslouží si aspoň tuto vzpomínku. Byl to literární a kulturní historik, filolog, vydavatel a politik; byl vrstevník a spolupracovník K. Havlíčka Borovského v jeho *Pražských novinách*. Intenzivně se věnoval dějinám české literatury. V pozdějších letech se podílel na školských reformách i jako ministr, byl zvolen předsedou Královské české společnosti nauk a členem obdobných společností polské, jihoslovanské, uherské a britské. - Jeho žena byla dcera Pavla Josefa Šafaříka.

Tam, co byl v pozadí hrob K. Strakatého, je u cesty **Zdeněk Folprecht** (1901-1961), další z řady velkých dirigentských osobností. Velmi se zasloužil o rozvoj hudebního života v Bratislavě. Od r. 1923 až do odchodu do Prahy při vzniku tzv. Slovenského státu r. 1939 byl dirigentem ve Slovenském národním divadle a od r. 1925 současně i dirigentem Orchestrálního sdružení Slovenské filharmonie. V Praze se stal dirigentem Národního divadla.

Prohlédneme si teď několik hrobů po pravé straně. Hned naproti je pochován univerzitní profesor **Václav Vojtíšek** (1883-1974), historik, jenž se zabýval zejména dějinami Prahy a Univerzity Karlovy, diplomatikou (listinnými dokumenty) městských knih, městskou i státní sfragistikou (pečetěmi) a heraldikou (znaky a erby). Mnoho let byl archivářem hlav. města Prahy, založil také Archiv Československé akademie věd a stál mu v čele. Byl předsedou Svatoboru až do r. 1970, kdy spolek přerušil svou činnost pro neúnosné ekonomické podmínky. Obnovení Svatoboru r. 1990 se nedožil, ale jeho zásluhou se zachovaly všechny spolkové archiválie, pečlivě uložené v Archivu ČSAV, což umožnilo kontinuitu Svatoboru. - Tvůrcem portrétního medailonu je K. Šejnost.

O něco dál je portrétní busta dirigenta **Karla Nedbala** (1888-1964) od J. Šolce. Měl k hudbě blízko; byl synovec skladatele Oskara Nedbala. Ve studiu skladby byli jeho učiteli Vítězslav Novák a J. B. Foerster. V letech 1914-20 byl dirigentem opery Městského divadla na Královských Vinohradech, potom byl šéfem opery v Olomouci, ale v letech 1928-38 zastával tuto funkci ve Slovenském národním divadle. Uvedl

tam mj. první kompletní smetanovský cyklus. Po nuceném odchodu z Bratislavy po vzniku tzv. Slovenského státu (podobně jako Z. Folprecht) se vrátil do Olomouce, kde byl šéfem opery až do konce války. Poté odešel do Prahy a dirigoval orchestr Národního divadla.

Přicházíme k hrobu, kde je pochován **František Kovářik** (1886-1984), nestor českých herců, který začínal už r. 1903 jako člen ochotnické společnosti, která hrála pro české krajany v USA. Venkovské společnosti a Švandovu arénu na Smíchově pak vystřídal za Divadlo na Vinohradech, jehož byl členem až do odchodu na odpočinek r. 1959, ale i potom ještě hrál několik desítek let pohostinsky a ve filmech a televizních inscenacích.

Vedle je **František Hrubín** (1910-1971), básník, dramatik a překladatel. Při vyslovení jeho jména se vybaví vesměs poetické vzpomínky; v několikáté generaci už předčítají rodiče svým dětem jeho říkánky, na nichž je učí dobrou a krásu tou nejlahodnější mateřštinou. Sbíрку *Romance pro křídlovku* výtečně převedl do filmového příběhu režisér Otakar Vávra, který podle Hrubínovy divadelní hry natočil také *Srpnovou neděli*. - Nad jeho hrobem je kovaná mříž ve tvaru kříže, pozoruhodný je však i kámen, nesoucí faksimile básníkovy podpisu: Byl vyzdvižen z řečiště jeho milované řeky Sázavy.

Nyní postojíme u nejvýznačnějšího hrobu v těchto místech, romantického básníka, zakladatele novodobé české poezie **Karla Hynka Máchy** (1810-1836). Je to původní náhrobek z Litoměřic, kde Máchu potkala nenádálá smrt, když ho tam osud právě nakrátko zavál. (Stojí za poznamenání, že byl vytvořen roku 1846 z iniciativy K. Havlíčka Borovského.) Sem na Vyšehrad byl přenesen za pohnuté doby a dramatických okolností poté, co po mnichovském diktátu Němci zabrali české pohraničí. Máchův druhý pohřeb v květnu roku 1939 byl mohutnou národní manifestací vzdoru proti německé okupaci. - Při restaurování péčí Svatoboru v roce 1992 byla v nápisu na pomníku vědomě ponechána autentická chyba původního kameníka, jenž jej vysekal v podobě: "Dalekát' cesta má! - Marné volání!" Není to citát z Máje, jak se mnozí domnívají - takové verše se tam nenajdou. Je to moto, které sám Mácha vepsal na titulní stranu svých Sebraných spisů. - Také datum smrti

na pomníku bylo ponecháno v původní podobě - 5. listopadu, ačkoliv Mácha zemřel až 6. listopadu v časných ranních hodinách.

V souběžné řadě právě za Máchovým hrobem je náhrobní stéla, dílo Olbrama Zoubka, na místě posledního odpočinku **Jiřího Adamíry** (1926-1993), jednoho z nejvýraznějších herců druhé poloviny 20. století. Byl spjat zejména s Realistickým divadlem na Smíchově, ale poslední tři roky života hrál na scéně Národního divadla. Jeho doménou se staly výrazné dramatické charaktery intelektuálně sebezpytné povahy. - V téže řadě přitahuje pozornost velký portrétní pomník dělnické dvojice od V. Blažka na místě, kde leží **Jindřich Hořejší** (1886-1941). Pomník symbolizuje jeho tvorbu, neboť do literatury vstoupil ve 20. letech jako jeden z iniciátorů proletářské poezie, které zůstal věren i o desetiletí později. Od počátku se také věnoval překládání, zejména francouzské poezie a prózy a vypracoval se v předního představitele překladatelské školy Otakara Fischera, jejímž rysem byla vedle jazykové dokonalosti i schopnost vystihnout a převést mimojazykové výrazové vlastnosti originálu.

Mohutný blok částečně opracovaného kamene, postupně zarůstající břečťanem, označuje místo, kde leží **Čestmír Řanda** (1923-1986), herec a režisér. Od svých začátků hrál na význačných scénách: od r. 1948 byl 12 let členem Divadla J. K. Tyla v Plzni, dalších šest sezón Divadla na Vinohradech a od roku 1966 Národního divadla. Byl to výrazný představitel realistické tradice českého herectví, které vkládal do vážných i komických charakterních rolí. Byl hojně obsazován i do rolí ve filmu a televizi, v rozhlasu i v dabingu. - Na protější straně je hrob **Vladimíra Šmerala** (1903-1982). Před válkou hrál v Brně a později na pražských avantgardních scénách, v Burianově D 34 a Osvobozeném divadle Voskovce a Wericha. Po válce byl členem Divadla na Vinohradech. Již od dob spolupráce s V+W hrál i ve filmu a byl jím vyhledáván po všechna další léta pro svůj typický projev úsporných gest a umění hlasové stylizace.

Náhrobek stojící vedle Řandova je pozoruhodný tím, kdo je jeho autorem. Dětskou podobiznu Ryčinky Maternovy vytvořil Antonín Popp, s nímž jsme se již setkali jako s tvůrcem sochařské výzdoby náhrobku J. E. Purkyně a bývalého hrobu M. Podvalové. Tuto sochu dítěte odlil do bronzu Václav Mašek, týž, který zhotovil kříž

na menze Slavína. (Je pochován v hrobce v arkádách nedaleko Slavína.) - Také na jednom z posledních hrobů po pravé straně této cesty nás zaujme především jeho výtvarná podoba: Na hrobě rodiny Sobotkovy je další práce Břetislava Bendy, ženská postava, symbolizující *Smutek*.

Na konci této cesty zabočíme vpravo k severní brance a poté se opět vydáme v původním směru podél arkád. Již z dálky spatříme bronzovou bustu **Antonína Dvořáka** (1841-1904) na secesním pozadí v podobě stylizované smuteční vrby a harfy se zlatými strunami. Obé je dílo Ladislava Šalouna. Snad to je nadbytečné, ale zopakujme si: Dvořák, spoluvůrce české národní hudby, zároveň vynikající klavírní interpret a dirigent vlastních děl, složil 9 symfonií, z nichž poslední, zkomponovaná v Americe a nazvaná *Z nového světa*, je trvale prestižní záležitostí řady světových symfonických orchestrů. Je autorem devíti oper, z nichž nejhranější je pohádková *Rusalka*. Skládal symfonické básně, dvě řady *Slovanských tanců*, instrumentální koncerty, mezi nimiž opět je světově proslulý violoncellový koncert A-dur a h-moll, přede hry, oratoria a kantáty, písně a skladby klavírní. O Dvořákově věhlasu, k němuž zde není třeba přidávat dalších slov, svědčí to, že jeho hrob vyhledávají mezi prvními nejen našinci, ale všichni cizinci, ať přicházejí z kteréhokoliv světadílu.

Hudbu nám připomene i sousední hrobka. Odpočívají v ní dva velcí pěvci Národního divadla: **Beno Blachut** (1913-1985), tenor a **Eduard Haken** (1910-1996), bas. Naštěstí již žili v době stále dokonalejší záznamové techniky, takže jejich prvotřídní výkon v operních rolích českého i světového repertoáru je posluchačům zachován i pro příští časy. Na stejném místě jsou uloženy i ostatky herečky Národního divadla **Marie Glázrové** (1911-2000), ženy Eduarda Hakena.

Nejbližší cestou vlevo, kolem oploceného hřbitůvku řeholních sester přijdeme k mohutné lípě, v jejímž stínu, jakoby v symbolickém zpodobení názvu jednoho z jeho nejznámějších děl, odpočívá **Svatopluk Čech** (1846 až 1908). Jeho rétorická vlastenecká a sociální poezie (*Písně otroka*), veršované vesnické a historické povídky (*Ve stínu lípy*, *Lešetínský kovář*) i próza, vrcholící v satirách o panu Broučkovi, byly tak oblíbené a autor všemi tak milován, že když zemřel, provázal ho národ na pohřbu, okázalostí hodném králů. - Tvůrcem pomníku je Jakub Obrovský (1882-1949), žák Maxe Pirnera a profesor Akademie výtvarných umění, do 20. let se

však uplatňující především jako malíř. (Byl prve jmenován jako jeden z učitelů Cypriána Majerníka.)

Tato část hřbitova, stejně jako severní část arkád od branky až po jejich západní zakončení, vznikla teprve v letech 1905-1908. Tehdy vznikl i další hřbitov řeholnic - Alžbětinek a. Voršilek na jižní straně hřbitova proti prostranství před kostelem sv. Petra a Pavla. Byl tu vlastně už dřív, ale zaujímal jinou polohu, zasahující do onoho prostranství. K přeložení došlo v souvislosti s dokončením novogotické přestavby kapitulního kostela, který se dostavbou průčelí s věžemi přiblížil k místům jeho původního rozložení.

V této části hřbitova se na naší první procházce po hřbitově zastavíme jen na třech místech. Na prvním nás již zdaleka přiláká busta mužné tváře **Antonína Benjamína Svojsíka** (1876-1938) a připojený symbol, který charakterizuje jeho hlavní životní zásluhu - byl zakladatelem českého skautingu, jemuž dal krásný domácí název Junák. Také původní poslání skautů, vlastně anglických vojenských zvěďů, přenesl do českého prostředí a vyjádřil to tím, že mezinárodní skautský symbol, lilii, doplnil štítkem se psí hlavou, která byla po Jiráskově vzoru přijímána jako symbol českých strážců hranic. - Busta od téhož autora, J. Ducháčka, zpodobňuje i jeho staršího bratra **Aloise Svojsíka** (1875-1917). Vidíme, že má kněžský límeček, "kolárek"; byl katolický kněz a položil život při výkonu duchovní služby vojákům v první světové válce.

Druhá zastávka je vyvolána vzbuzeným zájmem nedávného data, kdy vešlo v širší známost, kde je pochována **Nataša Gollová**, (1912-1988), jedna z nejoblíbenějších českých filmových hereček (někdy se zapomíná na její stejně dokonalé herectví divadelní). Jmenovala se vlastním jménem Hodáčová - byla dcera profesora ČVUT Františka X. Hodáče (1883-1943), národohospodáře a místopředsedy Ústředního svazu čs. průmyslníků. Umělecké jméno Gollová si zvolila po svém dědu, historiku Jaroslavu Gollovi. Ani její otec, ani ona zde nejsou na pomníku výslovně uvedeni: Je tu pouze nápis "Rodina Hodáčova".

Nakonec se zastavíme u mohutného rodinného náhrobku, kde je napsán mimo jiné **Josef Pelnář** (1872-1964), profesor interního lékařství, svého času člen

lékařského sboru, jenž pečoval o T. G. Masaryka a posloužil mu do jeho posledních dnů.

Opustíme tuto nejnovější část hřbitova. Budeme míjet velký společný hrob řeholníků - benediktinů z Emauzského kláštera, menší vyhrazené společné hroby Johanitů (Maltézských rytířů), Těšitelů Božského srdce a Vincentinek. Než dojdeme na cestu, spojující obě hřbitovní branky, spatříme vpravo hrob **Vladimíra Sychry** (1903-1963), malíře, grafika a ilustrátora, žáka Švabinského. Na svou uměleckou dráhu vstoupil grafickou tvorbou se sociálně angažovanými náměty z městské periferie. Roku 1951 při obnově Karolina namaloval alegorické posta-vy na varhanní kruchtu v aule, při dostavbě Památníku na vrchu Vítkově r. 1953 vznikla podle jeho kartonů mozaiková výzdoba hlavní síně. Zde na jeho hrobě je pomník Noc od J. Wagnera (*též autora pomníku A. Dvořáka před Rudolfinem*).

Po levé ruce, poblíž dalšího nároží onoho ohrazeného prostranství, míjíme malý moderně tvarovaný kamenný náhrobek prvního československého nositele Nobelovy ceny (z roku 1959) **Jaroslava Heyrovského** (1890-1967), profesora fyzikální chemie Univerzity Karlovy, jemuž byla tato cena udělena za objev elektrolýzy kapkovou rtuťovou elektrodou, kterou nazval polarografie. Tento objev učinil už r. 1922, a když v roce 1925 sestrojil (s M. Shikatou) polarograf k registraci polarografických křivek, otevřel tím cestu k využití polarografie v analytické chemii.

Obracíme se už na cestu k východu před kostel. Po levé straně hned na kraji jedné řady má bronzovou bustu **Antonín Marek** (1785-1877), spisovatel a národní buditel, vlastenecký kněz, spolupracovník a celoživotní přítel Josefa Jungmanna, jenž mu byl učitelem češtiny. Téměř celý život byl Marek děkanem v Libuni u Jičina, kde rozvinul rozsáhlou činnost buditelskou; odtud jeho přízvisko "libuňský jemnostpán". Působil jako školní dozorce na Turnovsku a významná byla jeho práce pro Matici školskou. (To byly spolky, vznikající v druhé polovině 19. stol. pro zřizování českých škol a knihoven; představovaly obranu proti germanizaci a měly zásluhu na rozvoji českého školství zvláště v pohraničních, jazykově smíšených oblastech.) - Hrob kryje původní mramorová deska z roku 1877; pomník s bustou od Jos. Drahoňovského dali postavit Markovi rodáci r. 1934.

Napravo je pochován dirigent **Zdeněk Chalabala** (1899-1962). Zprvu byl v Zemském divadle v Brně, pak do r. 1945 v Národním divadle; po válce vystřídal ve dvouletých až tříletých obdobích šéfování opery či dirigentství v Ostravě, znovu v Brně a ve Slovenském národním divadle. Od roku 1953 pak až do svého skonu byl hlavním dirigentem Národního divadla. Byl propagátorem moderní české a slovenské hudby.

o

Zdálo by se, že naše první procházka už končí; přece se však ještě zastavíme u jednoho hrobu, a bude to příznačná perlička na závěr návštěvy hřbitova, jenž vznikl jako národní pohřebiště v době vrcholícího národního obrození: Ten poslední hrob po pravé straně u hřbitovní brány - je to takový typický venkovský travnatý rúvek a nad ním venkovský kříž, jaký býval na hřbitovech častý v minulých stoletích. Na schránce, která je na něm připevněna, čteme:

JOS. TAPIN KUHN, 1801-1866, KNĚZ - BUDITEL Č.M.VYSOČINY

(Schránka má dvířka. Otevřeme je - a hle pokračování:)

**V POLNÉ ZÍSKAL B. NĚMCOVOU ČESKÉ LITERATUŘE
A V BOROvé PŮSOBIL VLASTENECKY NA K. HAVLÍČKA**

ooo